

DIDAKTIK TA'LIM NAZARIYASI: MAZMUNI VAZIFALARI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Bahtiyorova Asila O'ktam qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy Pedagogika Universiteti

Boshlang'ich ta'lim fakulteti 3-bosqich talabasi

baxtiyorovaasila18@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15534089>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20- May 2025 yil

Ma'qullandi: 25-May 2025 yil

Nashr qilindi: 28-May 2025 yil

KEY WORDS

didaktika, ta'lim nazariyasi, o'qitish jarayoni, metodika, pedagogika, zamonaviy yondashuvlar.

ABSTRACT

Mazkur maqolada didaktikaning pedagogika fanidagi o'rni va ahamiyati, uning asosiy kategoriyalari, tarixiy rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy ta'lim tizimida tutgan o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, didaktikaning nazariy va amaliy jihatlarini, metodik yondashuvlar asosida o'qitish jarayonining samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan. Maqola, ilmiy-nazariy yondashuv asosida, o'qituvchi va pedagogik tadqiqotchilar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim — insoniyat taraqqiyotining eng muhim omillaridan biri bo'lib, uning nazariy asoslarini chuqur o'rganish pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan sanaladi. Ushbu yo'nalishning asosiy tarmoqlaridan biri bo'lgan didaktika — o'qitish nazariyasi sifatida ta'lim jarayonining mazmuni, shakli, metodlari va qonuniyatlarini o'rganadi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar, innovatsion metodlar va individual yondashuvlar ta'lim tizimiga jadal kirib kelayotgani sababli didaktikaga bo'lgan ehtiyoj ham ortib bormoqda.

Didaktikaning mazmuni va predmeti

Didaktika — bu pedagogika fanining o'quv jarayonini o'rganadigan tarmog'idir. Yunoncha "didaktikos" — "o'rgatish san'ati" degan ma'noni bildiradi. Didaktika o'qitish mazmuni, tamoyillari, usullari va vositalarini tizimli ravishda tahlil etadi. Ta'lim jarayoni subyektlari (o'qituvchi va o'quvchi) o'rtasidagi o'zaro munosabatlar ham didaktikaning o'rganish obyekti hisoblanadi.

Didaktik tamoyillar va qonuniyatlar

Ta'lim jarayonida amal qilinadigan asosiy didaktik tamoyillar quyidagilardan iborat: ilmiylik, izchillik, sistemalilik, ongli va faol ishtirok, qiziqish uyg'otish, nazorat va baholash. Ushbu tamoyillar o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlaydi.

Tarixiy taraqqiyot bosqichlari

Didaktika qadimgi Yunonistondan boshlab rivojlanib kelgan. Gerbart, Komenskiy, Dyui, Makarenko, Vygotskiy kabi olimlarning ta'limga oid g'oyalari didaktikaning shakllanishida muhim o'rin egallagan. XX asrda konstruktivizm, faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv, zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalar asosida yangi metodlar ishlab chiqildi.

Zamonaviy yondashuvlar

Bugungi kunda o'qitishda konstruktivistik yondashuv, raqamli texnologiyalar, blended learning (aralash o'qitish), flipped classroom (teskari sinf), STEAM-ta'lim kabi yangi metodlar

keng qo'llanilmoqda. Bularning barchasi didaktika nazariyasining amaliyot bilan uyg'unligini ta'minlab, o'quvchining mustaqil fikrlash va muammo yechish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Didaktikaning turlari

Didaktika ikki asosiy turga bo'linadi:

Umumiy didaktika – ta'lim jarayonining umumiy qonuniyatlari, tamoyillari, metodlari va shakllarini o'rganadi. U barcha fanlar o'qitilishida qo'llanilishi mumkin bo'lgan nazariy asoslarni ishlab chiqadi.

Xususiy didaktika (fanga oid metodika) – alohida fanlarni o'qitish uslublari, texnologiyalari va mazmunini o'rganadi. Masalan, matematika, biologiya, tarix didaktikasi kabi.

Shuningdek, zamonaviy ta'limda raqamli didaktika tushunchasi shakllanib bormoqda. Bu yo'nalish axborot texnologiyalari asosida ta'limni tashkil etish tamoyillarini o'rganadi.

Didaktikaning asosiy komponentlari

O'qitish jarayoni quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Ta'lim mazmuni – o'quv dasturlari va fan doirasida berilishi kerak bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar.

O'qitish shakllari – dars, seminar, mustaqil ish, masofaviy ta'lim kabi tashkiliy shakllar.

Metodlar va uslublar – og'zaki (ma'ruza, suhbat), amaliy (laboratoriya, amaliy mashg'ulot), ko'rgazmali (prezentatsiya, video) usullar.

Vositalar – darslik, didaktik materiallar, elektron platformalar, AR/VR texnologiyalar.

Baholash – o'quvchining bilim darajasini aniqlash, monitoring va refleksiya vositalari.

Kompetensiyaviy yondashuv doirasida didaktika

Zamonaviy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv asosiy o'ringa chiqmoqda. Bu yondashuvda o'quvchining bilim olishdan tashqari, ularni amalda qo'llay olishi, tahlil qilishi va muammo yechish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim hisoblanadi.

Didaktika bu jarayonda o'qitish jarayonini nafaqat ma'lumot berish, balki shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltiradi. Bu esa interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, loyiha asosidagi o'qitish kabi ilg'or texnologiyalarning didaktik ahamiyatini oshiradi.

Didaktik tizim tushunchasi

Didaktika doirasida didaktik tizim tushunchasi muhim o'rin tutadi. Bu tizim — o'qitish jarayonining o'zaro bog'langan komponentlari majmuasi bo'lib, quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- a) o'qitish maqsadi;
- b) o'quv mazmuni;
- c) o'qitish vositalari;
- d) usul va shakllar;
- e) baholash mexanizmi.

Didaktik tizimning to'g'ri tashkil etilishi o'quv jarayonining samaradorligini belgilaydi. Bu tizim o'zgaruvchan sharoitlarga moslashuvchan bo'lishi lozim. Masalan, pandemiya sharoitida masofaviy ta'lim uchun mos didaktik tizim yaratish zarur bo'ldi.

Motivatsiya va shaxsga yo'naltirilgan yondashuv

Didaktikada motivatsiya muhim rol o'ynaydi. O'quvchining ichki (qiziqish, maqsad) va tashqi (rag'bat, baho) motivlari o'qitish samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi.

Zamonaviy didaktik yondashuvlarda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyili ustuvor hisoblanadi. Bu yondashuvda har bir o'quvchining individualligi, intellektual darajasi, qobiliyati inobatga olinadi. Ta'lim sharoitlari shu asosda moslashtiriladi.

Interfaol metodlarning didaktik asoslari

Interfaol o'qitish metodlari — o'quvchining bilimlarni faqat eslab qolishi emas, balki ularni muomala, muloqot, munozara orqali o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Bunday metodlarga quyidagilar kiradi:

Klasterlar, akvarium, debat, rol o'yinlari, "aql hujumi", keys-stadiy va boshqalar.

Interfaol metodlar orqali o'quvchilar o'z fikrini bildirishga, guruhda ishlashga va ijtimoiy faollikni oshirishga o'rganadi. Bu esa nafaqat bilimni, balki kompetensiyalarni ham shakllantiradi.

Xulosa. Didaktika pedagogika fanining nazariy poydevoridir. U nafaqat o'qitish jarayonining qanday tashkil etilishi kerakligini belgilab beradi, balki zamon talablari asosida ta'limni takomillashtirishning nazariy asoslarini ham yaratadi. Shunday ekan, har bir pedagog didaktika ilmining asosiy qonuniyatlarini chuqur o'zlashtirib, amaliy faoliyatda qo'llashi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Komenskiy Y.A. Buyuk didaktika. Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. Moskva: Pedagogika, 1982.
3. Hasanboyeva O. Didaktika asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
4. Azizxo'jayev A.A. Pedagogika: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. John Dewey. Experience and Education. New York: Macmillan, 1938.
6. Kattabekov S. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari. Samarqand: SamDU, 2021.

INNOVATIVE
ACADEMY